

Mihai POPA*

**Goodale, Mark. 2017. *Anthropology and Law: A Critical Introduction*.
New York: New York University Press, ISBN: 9781479895519,
290 pagini, Index de nume proprii și subiecte**

În *Anthropology and Law: A Critical Introduction*, Mark Goodale oferă o bogată trecere în revistă a cercetărilor recente din sfera antropologiei juridice¹. Volumul se focalizează preponderent asupra a ceea ce Goodale numește „noua antropologie juridică”, un corp de cercetări antropologice care s-a dezvoltat după terminarea Războiului Rece, într-o perioadă în care relația dintre statul național și ordinea juridică s-a schimbat profund sub influența crescută a normelor de drept internaționale. Cele mai noi cercetări de antropologie legate de teme precum drepturile omului, drepturile populațiilor indigene sau discriminarea de gen sunt plasate de autor în contextul istoric al antropologiei juridice. Goodale propune în subsidiar o viziune proprie asupra dinamicilor dreptului la nivel global. Din perspectiva sa, ne aflăm în momentul de față într-o etapă istorică în care instrumentele normative internaționale (în special cele derivate din Declarația Universală a Drepturilor Omului) se dovedesc din ce în ce mai puțin capabile de a realiza speranțele investite în ele de a schimba lumea în bine. În pregătirea unei noi etape de analiză antropologică a dreptului într-o lume „post-utopică”, marcată de augmentarea inegalităților economice, revigorarea (etno)naționalismelor și a intoleranței religioase, volumul scoate în evidență valoarea perspectivei „critice” în cercetarea antropologică. Această perspectivă se focalizează pe expunerea și analiza critică a inegalităților de putere între indivizi, grupuri, categorii sociale și organizații (corporații, birourile de stat).

Cele opt capitole ale volumului sunt structurate în trei părți care tratează relațiile dintre (i) drept și semnificațiile culturale, (ii) drept și capacitatea de acțiune socială (Eng. *agency*), (iii) drept și identitate. Volumul trece în revistă o gamă largă de cercetări de antropologie socială și culturală, diversitatea și aria cuprinsă fiind două dintre punctele tari ale cărții. Sunt incluși și autori care neasociabili în mod exclusiv sau preponderent cu analiza antropologică a dreptului, precum Bill Maurer sau David Graeber, analiști cunoscuți ai fenomenelor economice. De altfel, este tocmai intenția lui Goodale de a argumenta că analiza specific antropologică a dreptului nu este pur și simplu varianta comparativă a „studiilor juridice empirice” (eng. *empirical legal studies*) sau varianta etnografică a analizelor de tip „drept și societate” (eng. *law and society*). Abordarea antropologică presupune scoaterea dreptului din

* Cercetător Asociat, Departamentul „Drept și Antropologie”, Institutul „Max Planck” pentru Antropologie Socială, Halle/Saale, Germania
popa@eth.mpg.de

Manuscris primit la 19 februarie 2018.

¹ Mark Goodale este Profesor de Antropologie Culturală și Socială la Universitatea din Lausanne, Elveția. Detalii aduse la zi cu privire la activitatea sa științifică pot fi găsite pe pagina sa personală de internet (www.mark-goodale.com).

„aparenta sa izolare instituțională și normativă” (p. 203) și conectarea sa la dinamicile complexe (economice, politice, culturale) prin care se reproduc societățile. Fenomenele juridice ca atare sunt, din perspectivă antropologică, modalități de reproducere sau transformare a societăților.

Alături de privirea holistică, perspectiva analitică „emică”, cea care privilegiază „punctul de vedere al băștinașului” („the native’s point of view”, după expresia celebră a lui Bronislaw Malinowski) este fundamentală antropologiei juridice ca subdisciplină a antropologiei sociale și culturale. Abordarea emică este evidențiată în special în Capitolul 3, dedicat „antropologiei dreptății” (eng. *anthropology of justice*)². Capitolul (și întreg volumul, de altfel) ilustrează cât de mult s-au schimbat în timp preocupările antropologilor în materie de drept. Introducerea capitolului discută exemplul unui act de sinucidere rituală analizat de Bronislaw Malinowski în volumul *Crime and Custom in Savage Society* (publicat prima dată în anul 1926). În această relatare etnografică, un tânăr se sinucide aruncându-se dintr-un palmier după ce fusese acuzat în public de adulter, într-o situație în care relația sexuală ce îi fusese imputată era formal prohibită în societatea locală, însă în mod uzual acceptată și trecută sub tăcere. Goodale utilizează acest exemplu de înfăptuire a dreptății pentru a sublinia un aspect crucial în abordarea antropologică a acestui subiect și anume „importanța acordată (de antropologi) diversității modurilor în care societățile gestionează propriile momente de fracturare, suferință socială și reparare” (p. 77, *trad. n.*). Capitolul continuă arătând cum antropologii au investigat în ultimele decenii teme precum efectele funcționării Comisiei pentru Adevăr și Reconciliere din Africa de Sud asupra proceselor locale de înfăptuire a justiției în această țară, efectele funcționării curților *gacaca* în Ruanda sau efectele lucrărilor Curții Penale Internaționale asupra conflictelor interne din Coasta de Fildeș. După cum punctează Goodale, păstrând elemente din abordarea emică clasică, antropologii nu s-au sfiit nici să discute în modul cel mai direct, spre exemplu, cu cei care au luat parte la acte de genocid și nici să le ia răspunsurile în serios pentru a interpreta semnificația chiar și a celor mai „oribile” dintre „istorisirile umane” (77, *trad. n.*).

Funcționarea mecanismelor juridice supra-statale și dinamicile normative internaționale ocupă un spațiu vast în volum. După cum explică Goodale, tema drepturilor omului (căreia îi este dedicat în special Capitolul 4) a devenit relevantă din perspectiva antropologiei juridice în special spre sfârșitul secolului XX atunci când „drepturile omului” s-au transformat dintr-o temă abordată preponderent de specialiștii în drept internațional într-o temă de discurs relevantă pentru practicile sociale cotidiene (ale birocrățiilor implicați în elaborarea și implementarea de politici publice la nivel național, ale activiștilor de drepturile omului, ale cetățenilor de rând).

În prezent, antropologii nu se plasează *a priori* în poziția de apărători ai particularităților culturale în fața presiunilor unor proiecte universaliste precum cel al implementării la scară globală a normelor de drepturile omului. Scepticismul exprimat în anul 1947 de antropologul american Melville Herskovits față de proiectul Declarației Universale a Drepturilor Omului (în care vedea pericolul transformării sale într-un instrument de dominație culturală, politică și economică a Occidentului) nu s-a generalizat la nivelul întregii discipline. Însă antropologii nu sunt nici apărători fără reținere ai normelor cosmopolite de drepturile omului, chiar dacă în

² Am preferat aici traducerea cuvântului „justice” din limba engleză ca „dreptate” în loc de „justiție” pentru a semnala focalizarea abordării antropologilor în special asupra proceselor sociale care conduc la conștiința faptului că „s-a făcut dreptate” mai degrabă decât asupra actelor de „înfăptuire a justiției” prin operarea eficientă a aparatului juridic (cele două perspective nu se exclud).

anul 1999 *American Anthropological Association* (cea mai mare asociație profesională a antropologilor la nivel mondial, cu participare internațională) a adoptat o declarație de clară susținere a principiilor enunțate în Declarația Universală. Antropologii au urmărit să analizeze critic modurile în care normele internaționale (cu formalitățile și practicile birocratice aferente) interacționează cu culturi și concepții morale particulare (de asemenea, cu practici sociale aferente) fără a le încadra analitic într-o relație de necesară opoziție.

Cercetările trecute în revistă în Capitolul 7, referitoare la implementarea normelor Convenției pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW) și a actelor adiționale care definesc violența împotriva femeilor în țări precum Kazakhstan sau Insulele Fiji, arată că antropologii au urmărit să scoată în evidență faptul că diferitele registre normative sunt susținute de structuri mai largi de putere economică și politică și că sunt utilizate (și eventual puse în opoziție) de actorii sociali în funcție de propriile interese. Spre exemplu, în analiza sa referitoare la implementarea normelor CEDAW în Insulele Fiji, antropologa americană Sally Engle Merry prezintă un conflict de viziuni între reprezentanții Comitetului CEDAW de la New York și reprezentanții Insulelor Fiji cu privire la o practică culturală numită *bulubulu*. Prin intermediul acestei practici, un conflict într-un caz de viol putea fi soluționat în afara instanțelor oficiale în situația în care făptașul își cerea iertare de la tatăl victimei oferindu-i un dar conform tradiției. După cum insistă Merry, o analiză în termenii simplei opoziții dintre cultură și drepturile femeilor ar fi nepotrivită, atât timp cât conflictul de viziuni analizat era ancorat în practici birocratice (standarde de raportare și scepticism față de justificările culturale în rândul membrilor CEDAW), interese politice (momentul naționalist din Insulele Fiji) și forțe economice globale care influențau funcționarea statului și viața socială în Insulele Fiji.

Analizele sintetizate în acest volum arată că antropologii au scos de multe ori în evidență neajunsurile legilor și limitele mecanismelor juridice de a schimba societățile în bine sau de a repara țesutul social. Goodale nu ignoră faptul că mecanismele juridice extra-statale, comunitare, pot ele însele perpetua in justiții și inegalități. Totuși, el se plasează în special de partea celor care au o perspectivă critică asupra „asamblărilor de tip stat-capital” (eng. *state-capital assemblages*) care funcționează în folosul corporațiilor și al birocratiilor de stat și în detrimentul bunăstării membrilor comunităților locale lipsite de putere (o astfel de critică este foarte vizibilă în Capitolul 6, care prezintă problematica drepturilor populațiilor indigene). Sceptic cu privire la potențialul emancipator al „asamblării globale” (eng. *global assemblage*) (de norme, rețele de actori și practici) numite „drepturile omului”, Goodale ne propune o soluție normativă „ecologică” inspirată din „epistemologiile Sudului [global]” (eng. *epistemologies of the South*, cu trimitere la Boaventura de Sousa Santos). În această paradigmă normativă, oamenii nu mai ocupă poziția centrală, ci o poziție caracterizată de interdependența cu „animale non-umane, forțe cosmologice și cu pământul” (p. 221, *trad. n.*). Modul surprinzător (și oarecum abrupt) în care Goodale încheie capitolul de concluzii prin prezentarea propriei viziuni privind evoluția globală a dreptului (de la statut, la contract – cu referire explicită la Sir Henry Maine – la cosmopolitanism, la etapa ecologică) trădează o slăbiciune a volumului de față: crescând aria de acoperire în literatura existentă, Goodale neglijează spațiul necesar articulării unui argument propriu puternic – „critic” atât în raport cu dinamicile normative, cât și cu dinamicile antropologiei juridice. Rămâne astfel neclar dacă antropologii interesați de analiza dreptului ar putea să o facă ceva mai bine decât au făcut-o până acum pentru a avea o voce mai puternică în dezbaterile normative contemporane.

Cartea de față constituie un bogat ghid de orientare în „noua antropologie juridică”. Indexul de nume proprii și subiecte este foarte util și cuprinzător. Greșelile tipografice sunt infime la număr. Referirea la cele „nouă” capitole ale cărții de la pagina 3 va trebui corectată într-o ediție revizuită.

Cartea este cu siguranță utilă celor care urmează să predea ori predau cursuri de antropologie juridică sau politică la nivel universitar, precum și celor care sunt la începutul unui proiect de cercetare (de nivel doctoral sau post-doctoral) în care abordează o temă juridică. Pentru antropologi, volumul pune accentul pe importanța legilor și a fenomenelor juridice pentru practicile sociale observabile în viața de zi cu zi. Pentru juriști, cartea oferă orientare într-o literatură antropologică dinamică ce păstrează elemente ale tradiției clasice, însă se apleacă asupra unor obiecte de analiză foarte diferite de cele abordate în trecut. Volumul poate fi o sursă de inspirație pentru aceia dintre juriștii din România care sunt interesați de abordările interdisciplinare³.

³ A se vedea, de exemplu, contribuția lui Lucian Bojin cu privire la utilitatea interdisciplinarității ca soluție pentru a răspunde nevoii de schimbare în literatura juridică română (<https://www.juridice.ro/555133/draga-literatura-juridica.html>) accesată la 15 martie 2018.